

Spis treści

Jak się posługiwać podręcznikiem CZAS?	4
Średniowiecze i nowożytność.....	6
I Na ruinach Cesarstwa Rzymskiego	10
1. Bizancjum	12
2. W imieniu Allacha.....	15
3. Rozpowszechnianie się chrześcijaństwa w Europie.....	18
4. Karol Wielki – twórca Europy	21
5. Wikingowie – kupcy i zdobywcy.....	24
6. Słowianie	27
Rozdział w skrócie	30
Metoda. Jak sprawić, by obraz przemówił?	31
Historia z bliska. Strachy i przesady ludzi średniowiecza: czarownice i diabły	32
Już wiesz?	34
II Chrześcijański świat średniowiecza	36
1. Seniorzy i wasale	38
2. Świat rycerzy.....	41
3. Ciężka dola chłopów	44
4. Życie codzienne w średniowieczu.....	47
5. Kto jest ważniejszy – papież czy cesarz?	50
6. W imieniu Boga: wyprawy krzyżowe	53
7. Średniowieczne miasta	56
8. Od szkół klasztornych do uniwersytetów	59
9. Wszystko w ręku Boga: jak ludzie średniowiecza pojmowali świat.....	62
10. Średniowieczna sztuka	65
Rozdział w skrócie	68
Metoda. Jak korzystać ze źródeł pisanych?	69
Historia z bliska. Templariusze	70
Już wiesz?	72

III Litwa: od związku plemiennego do potężnego państwa	74
1. W przededniu państwowości.....	76
2. Krzyżem i mieczem.....	79
3. Litwa za Mendoga.....	82
4. Giedymin – król Litwinów i wielu Rusinów.....	85
5. Olgierd i Kiejstut.....	88
6. Kultura i społeczeństwo pogańskiej Litwy	91
Rozdział w skrócie	94
Metoda. Badanie mapy historycznej.....	95
Historia z bliska. Kiernów – litewska Troja	96
Już wiesz?	98

IV Kraje Dalekiego Wschodu	100
1. Okrutni Mongołowie	102
2. Tajemnicze Indie.....	105
3. Cesarskie Chiny.....	108
4. Kraj samurajów	111
Rozdział w skrócie	114
Projekt. Święto w średniowieczu	115
Już wiesz?	116
Indeks pojęć.....	118
Wstęga czasowa.....	119

V Jesień średniowiecza	124
1. Król i parlament w Anglii.....	126
2. Francja królów	129
3. Plaga Boska.....	132
4. Turcy Osmańscy.....	135
5. Wielkie odkrycia geograficzne.....	138
6. Człowiek – środkiem świata	141
7. Drukowana książka zmienia świat	144
Rozdział w skrócie	146
Metoda. Internet skarbnicą informacji	147
Już wiesz?	148

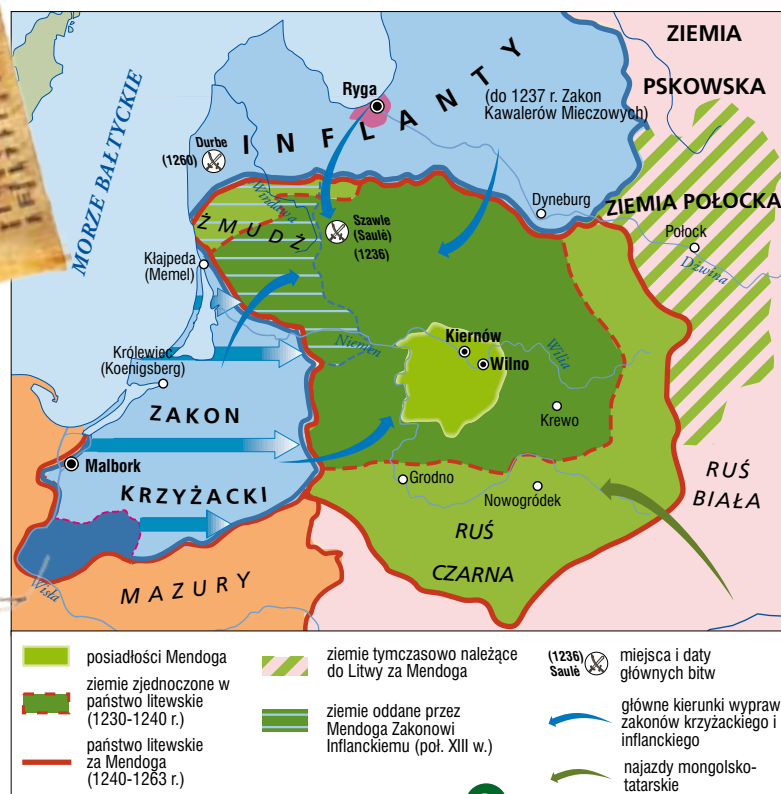
VI Nowy obraz świata	150
1. Reformacja.....	152
2. Odnowa Kościoła katolickiego	155
3. Władcy mórz	158
4. Siła pieniądza.....	161
5. „Państwo – to ja!”	164
6. Rewolucja angielska.....	167
7. Droga Rosji do Europy	170
8. Barok i klasycyzm.....	173
Rozdział w skrócie	176
Metoda. Badanie karykatury.....	177
Historia z bliska. Cywilizacje starożytnej Ameryki	178
Już wiesz?	180

VII Litwa coraz bardziej europejska	182
1. Unia Krewska i chrzest Litwy.....	184
2. Witold – władca WKL	187
3. Decydujące zwycięstwo	190
4. Witold Wielki	193
5. We władzy panów.....	196
6. Społeczeństwo WKL	199
7. Chłopi trafiają w pańszczyznę.....	202
8. Życie w mieście.....	205
9. Wilno – stolica WKL.....	208
10. Duch tolerancji: niechrześcijanie w WKL.....	211
Rozdział w skrócie	214
Metoda. Wycieczka do muzeum.....	215
Historia z bliska. Zygmunt August i Barbara Radziwiłłówna.....	216
Już wiesz?	218
VIII Wspólnie z Polską	220
1. Unia Lubelska	222
2. Pierwsi królowie elekcyjni.....	225
3. Państwo szlacheckie.....	228
4. Reforma protestancka na Litwie.....	231
5. Odpowiedź katolików	234
6. Stulecie wojen.....	237
7. Czasy szlacheckiej swawoli	240
8. W świecie kultury i nauki.....	243
Rozdział w skrócie	246
Projekt. Poznaj historię swoich stron.....	247
Historia z bliska. Katedra wileńska.....	248
Już wiesz?	250

Władcy Litwy od XIII do połowy XVIII w.	252
Indeks pojęć.....	254
Wstęga czasowa.....	255

3. Litwa za Mendoga

1 Akt darowizny króla Mendoga z pieczęcią, datowany październikiem 1255 r. Tym aktem Zakon Inflancki otrzymał w darze Ziemię Żelazną. Na pieczęci przedstawiony jest władca w szatach królewskich i z trójlistnym wierzchem na głowie. W prawej ręce trzyma berło, w lewej – jabłko z krzyżem. Pismo zaczyna się słowami: „Mendog, z Bożej łaski pierwszy król litewski”.

3 Mendog – władca Litwy

Zasiadłszy na stolcu książęcy Ziemi Litewskiej Mendog zaczął mordować swoich braci i ich synów, innych wygnał z kraju i objął niepodzielne rządy na całej Ziemi Litewskiej, wbił się w pychę, żądał hołdów i pochwał a nie cierpiał żadnego sprzeciwu...

Latopis Ipatijewski. XIII w.⁴²

4 Korona św. Zygmunta Burgundzkiego. II poł. XIII w. Niektórzy historycy twierdzą, że był nią koronowany Mendog.

Powstanie państwa

W XIII w. ziemie litewskie otaczali niebezpieczni wrogowie: zakony krzyżacki i Kawalerów Mieczowych. Bliskimi sąsiadami były Królestwo Polskie i księstwa ruskie. Do obrony i rządów w kraju potrzebna była scentralizowana władza. Wynikła potrzeba połączenia się w zwartą wspólnotę – **państwo**.

Zjednoczyć poróżnionych ze sobą książąt mogła tylko silna, władcza osobowość. Takim okazał się starszy książę Mendog (patrz cz. II, s. 252-253). Nie było mu łatwo utrzymać się u władzy, musiał uciekać się do przemocy i intryg. W średniowieczu jednak nikt w inny sposób nie zbudował państwa. Jednych rywali Mendog pozabijał. Innym odebrał ziemie i wygnał z Litwy. Tym, którzy uznali jego zwierzchność, pozostawiał wszystko, żądał tylko części daniny i stawiania się na jego rozkaz na wojnę. Źródła z 1236 r. już wspominają „Litwę Mendoga”. Przypuszcza się, że proces zjednoczeniowy zakończył się w połowie XIII w. Stawiali mu opór tylko uparci Żmudzini.

Król litewski

Jednocząc ziemie Mendog zdobył wielu wrogów. Odsunięci od władzy książęta uknuli spisek. Przyłączył się do nich Zakon Inflancki. W obliczu niebezpieczeństwa Mendog z żoną, synami i dalszą rodziną dał się ochrzcić. Spisek upadł. Papież uznał Litwę za kraj chrześcijański i potwierdził prawowitość jego władcy. 6 lipca 1253 r. w murowanej katedrze wileńskiej Mendog został namaszczone świętymi olejkami i koronowany na króla Litwy. Litwa stała się uznanym przez władców europejskich królestwem.

Wkrótce Mendog uzyskał zgodę papieską na koronowanie swego syna. Tym samym zostało wprowadzone dziedziczenie tronu. Do zarządzania państwem powo-

5 „Koronacja Mendoga” – obraz Adomasa Varnasa z 1953-1953 r.

lano **radę** doradców, do której weszli synowie władcy i starsi książęta. Do krzewienia chrześcijaństwa utworzono biskupstwo litewskie. Król litewski nie miał stałej stolicy. Tak jak władcy wielu innych krajów, stawał na zamku, gdzie było pod dostatkiem żywności i pasz. Kiedy zapasy się wyczerpywały, ruszał do innego zamku. Kroniki wspominają zamek Mendoga **Worutę**. Do dziś jednak nie ma zgody co do tego, gdzie się znajdował: na grodzisku w Šeimyniškėliai pod Onikszami, w Kiernowie, Wilnie czy jeszcze gdzieś.

Walka o spuściznę po Mendogu

Pragnąc zapewnić pokój, Mendog podarował Zakonowi część Żmudzi. Żmudzini jednak stawili opór nowym panom. Po zwycięstwie pod Durbe **delegacja** żmudzka zwróciła się do Mendoga o przyjęcie Żmudzi w skład Królestwa Litewskiego. Wołali do władcy: „Czyżbyś chciał narzucić jarzmo sobie i swoim dzieciom, kiedy możesz być wolny? Jeśli chrześcijanie pokonają Żmudzinów, upadnie i twoja sława, a wraz z nią całe królestwo”. Przychylając się do próśb Żmudzinów król naraził się na gniew władców europejskich. Litwa odwróciła się od chrześcijaństwa. Uaktywnili się starzy wrogowie Mendoga. W 1263 r. spiskowcy zamordowali Mendoga. Nowym władcą został pogański książę żmudzki Treniota (patrz cz. II, s. 252-253).

6 Papież nadaje Mendogowi prawo do panowania nad zdobytymi ziemiami

Moje serce wypełniła wielka radość, że zostałeś miłościwie oświecony łaską Boga i naszego Odkupiciela Jezusa Chrystusa. Zabiegałeś stale o to, byśmy cię uznali za syna Świętego Kościoła Rzymskiego i wzięli cię w swoją opiekę. Oznajmiamy zatem, że Królestwo Litewskie i wszystkie ziemie, jakie z pomocą Boską wydarłeś z rąk pogan i będziesz poszerzał w przyszłości, stają się własnością błogosławionego Piotra. Ogłaszamy także, że ziemie te, twoja żona, dzieci i twoje wojsko mają opiekę i błogosławieństwo Tronu Apostolskiego.

List papieża Innocentego IV do Mendoga. 1251 r.⁴³

7 Biskup litewski błogosławiony Wit. Portret z XVII w. Przypuszcza się, że ten duchowny mógł brać udział w obrzędach chrztu i koronacji Mendoga. W październiku 1253 r. został wyznaczony na biskupa litewskiego. Krzewienie chrześcijaństwa w pogańskiej Litwie szło mu z trudem, dlatego po dwóch latach zrzekł się urzędu.

Delegacja – grupa wybranych lub wyznaczonych osób mająca pełnomocnictwa do reprezentowania i prowadzenia rokowań.

Państwo – wspólnota ludzi zamieszkała na określonym terytorium i mająca jedną władzę.

Rada – utworzona za Mendoga grupa bliskich doradców do zarządzania sprawami państwowymi.

Woruta – zamek Mendoga wspominany w źródłach pisanych.

10 Okładka Ewangelii Ławruszowskiej. XIV w. Jedną z pierwszych prac introligatorów litewskich. Przepuszcza się, że na srebrnej płycie okładki przedstawiony jest syn Mendoga Wojsielk. Będąc prawosławnym mnichem, założył on klasztor w Ławruszowie.

11 Hełm rycerza krzyżackiego. XIII w.

9 Napływ plemion bałtyjskich na Litwę w XIII w.

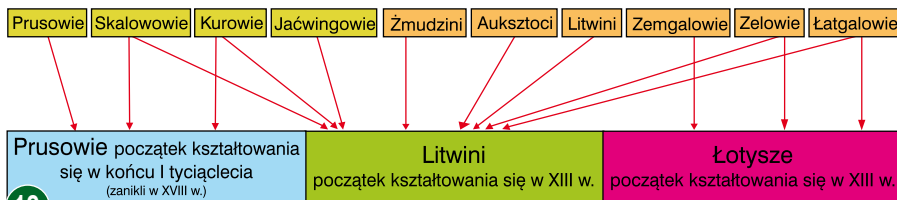
Po zamachu na Mendoga krwawy spór między książętami trwał ponad pięć lat. W walce o tron często popełniano morderstwa. Treniotę spotkał taki sam los, jak Mendoga – został skrytobójczo pozbawiony życia. Rada powołała na tron syna Mendoga, prawosławnego mnicha Wojsielka (patrz cz. II, s. 252-253). Temu rządy niezbyt się jednak wiodły i po kilku latach wrócił do klasztoru.

Powstanie państwa sprzyjało kształtowaniu się jednolitego narodu litewskiego. Naród łączyły język, obyczaje, religia, wspólne terytorium, jak też zagrożenie ze strony krzyżaków.

Naród litewski stanowili Litwini i Żmudzini. Inne plemiona bałtyjskie zostały podbite, zanikły lub cierpiały pod obcym jarzmem aż do XX w. Część z nich znalazła schronienie na Litwie. W XIII w. przybyły tu dziesiątki tysięcy Kurów, Zemgalów, Prusów i Jaćwingów, którzy nie chcieli uznać krzyżaków za panów.

Spory o tron osłabiały Litwinów w walce z Zakonem. Ten otrząsnął się po porażce i znów zaczął najeżdżać Litwę. Chaosowi w państwie położył kres książę kiernowski Trojden (patrz cz. II, s. 252-253). Umocniwszy się na tronie przywrócił on porządek w kraju, obronił jego granice. Rządził państwem z Kiernowa – ważnego naówczas ośrodka handlu i rzemiosł (patrz s. 96-97).

Zbudowane przez Mendoga państwo przetrwało. Potrafiło odeprzeć śmiertelnie niebezpiecznych krzyżaków. Stało się fundamentem państwa współczesnego. 6 lipca jest obchodzone jako święto państwowe – Dzień Państwa Litewskiego.

12 Powstanie narodów pruskiego, litewskiego i łotewskiego.

1. Co spowodowało potrzebę zjednoczenia ziem litewskich **2**?
2. W jaki sposób Mendog jednoczył ziemie litewskie **3**? Jak użyte przezeń środki wpłynęły na stosunki z innymi książętami?
3. Zastanów się, dlaczego chrzest był dla Mendoga korzystny **6**.
4. Opisz rządy w państwie Mendoga **8**.
5. Wyjaśnij, jak kształtował się naród litewski **9**, **12**. Kto stanowił jego tron?
6. Podzielcie się na grupy. Podyskutujcie, dlaczego za Mendoga chrześcijaństwo nie utrwaliło się na Litwie.

Kiernów – litewska Troja

1 Kiernów w XIII-XIV w.: 1 – miasto górne, 2 – miasto dolne, 3 – Wzgórze Ofiarne – zamek książy, 4 – grodzisko Tron Mendoga, 5 – grodzisko Lizdejki, 6 – 550 m do grodziska strażniczego.

A Legenda o założeniu Kiernowa

Palemon, przybysz z Rzymu, miał trzech synów: Bartkusa, Kunę i Sperę. Książę Kuna miał dwóch synów: Kier-nusa i Gimbutta. Kuna, panując na Żmudzi, rósł w siłę, w grabieżczych wyprawach zapuszczał się aż za Wilię. Płynąc w górę rzeki Świętej natknął się kiedyś na piękną miejscowość. Osadził tam swego syna Kier-nusa, a nowe miasto nazwał Kiernowem. Po śmierci Kuni całym krajem nad Wilią rządził Kiernus. Jego ludzie, grający na trąbach, osiedli-li się na obu brzegach rzeki. Brzeg, na którym było coraz więcej jego ludzi, Kiernus nazwał litus, a ich trąby – tubami. Od tych słów miała pochodzić łacińska nazwa Litusbania. Prości ludzie nie znali łaciny i zaczęli nazywać kraj Lituaniją.

Kronika Bychowca. XVI w.⁵¹

1. Zastanówcie się, na ile tekst legendy uzasadniony jest historycznie.
2. Jakie jeszcze znasz interpretacje pochodzenia nazwy Litwa?

B Miasto Kiernów

Kiernów chroniły Wilia, bagnista dolina i pięć grodzisk. W całym regionie bałtyckim nie znajdziemy innego takiego zwartego zespołu grodzisk. Najstarsze jest Wzgórze Ofiarne. Stał tu zamek książy, potężnie ufortyfikowany. Broniły go, również umocnione, grodziska Lizdejki i Tron Mendoga. Od północy i zachodu zamku książecego strzegły góra zamkowa i otoczona wałem dzielnica rzemieślnicza. Najbardziej tajemnicze jest grodzisko piąte, strażnicze, na którym nie znaleziono żadnych fortyfikacji czy budowli, a tylko kilka skorup.

Miasto Kiernów składało się z zamku książecego i dwóch dzielnic, zamieszkałych przez rzemieślników i kupców: miasta górnego i dolnego. Między domami biegły moszczone kamieniem i drewnem ulice szerokości 3 metrów. Między rzemieślnikami istniał podział pracy: każde obejście miało swoją specjalność. Po jednej stronie ulicy mieszkał jubiler, po drugiej – rzeźbiarz w kości, nieco dalej – kowal. Kupcy kiernowscy docierali aż do księstw ruskich, skąd przywozili glazurowaną ceramikę, wschodnie szkło, wyszywany złotem jedwab. Niektóre znaleziska świadczą, że istniały kontakty handlowe również z Zachodem. W XIII-XIV w. Kiernów liczył około 3-4 tys. mieszkańców. W 1390 r. w czasie najazdu krzyżackiego miasto i zamek zostały spalone i już nigdy nie były odbudowane. Z czasem resztki starego miasta pokryła gruba warstwa ziemi grzebiąca ślady życia jego mieszkańców.

3. Na czym polega wyjątkowość grodzisk kiernowskich?
4. Jak wyglądało miasto Kiernów w XIII-XIV w. **B**, **1**?

2 XIV w. Zamki chroniące Wilno przed najazdami krzyżackimi.

3 Wykopiska archeologiczne w Kiernowie.

5 Znaleziska w Dolinie Pojoty: 1 – srebrny naszyjnik z Kijowa. XIII w., 2 – srebrny pierścień ze swastyką. XIII-XIV w., 3 – kość do gry. XIII-XIV w.

7 Znalezioną w okolicach Kiernowa w XIX w. statuętkę długi czas uważano za wizerunek Perkuna. W 1963 r. okazało się, że jest to nóżka świecznika, sporządzonego przez mistrzów niemieckich w XIII w.

6 Znaleziona w Kiernowie pierwsza w historii Litwy podróbka pieniądza – pokryty srebrem miedziany pieniądz z XIII w.

C Tajemnica Doliny Pojoty

Dolina Pojoty w Kiernowie kryła swoją tajemnicę prawie 600 lat. Rozpoczęte w 1979 r. szczegółowe wykopaliska archeologiczne zadziwiły uczonych. Okazało się, że odkopano jedno z pierwszych, a może nawet pierwsze miasto litewskie!

Badających Kiernów uczonych co roku zaskakują nowe znaleziska. Dotychczas zbadano zaledwie 1,5% terytorium. Niewiadomo więc, jakie jeszcze tajemnice zostaną odkryte w przyszłości. Zwany litewską Troją Kiernów jest jednym z najciekawszych pomników archeologicznych w Europie Środkowej i Wschodniej. W 2004 r. UNESCO wpisało Kiernów na listę dziedzictwa światowego obok takich znakomitości, jak mauzoleum Tadž Mahal w Indiach czy świątynia Abu Simbel w Egipcie.

5. Zastanów się, dlaczego Kiernów zwany jest litewską Troją **C**.
6. Dowiedz się, jakie jeszcze obiekty na Litwie zostały wpisane na listę dziedzictwa światowego. Jakie niebezpieczeństwa im grożą?

4 Archeolog Aleksiej Łuchtan – wieloletni badacz rezerwatu kiernowskiego.

8 W 1999 r. zorganizowano po raz pierwszy festiwal „Dni żywej archeologii w Kiernowie”. Impreza ta staje się coraz popularniejsza. W dniach festiwalu można się zapoznać z odtworzonymi rzemiosłami, sposobem życia i kulturą duchową starożytności i średniowiecza.

Więcej informacji o Kiernowie:

Tel. (8~382) 473 85 (informacja, zamawianie wycieczek)
Poczta elektroniczna: kernave.muzejus@is.lt
Strona internetowa: www.kernave.org

około 9-8 tys. lat p.n.e. powstają pierwsze osady

XIII-XIV w. Kiernów – siedziba władcy litewskiego

1390 r. Krzyżacy palą Kiernów

1979 r. początek szczegółowych badań archeologicznych w dolinie Pojoty

1999 r. powstanie archeologiczno-historycznego muzeum-rezerwatu w Kiernowie

2004 r. Kiernów wpisany na listę dziedzictwa światowego

Jesień Średniowiecza

Epidemia dżumy, która w średniowieczu opustoszyła większą część Europy, pozostawiła w świadomości ludzi niezatarty ślad. Nawet do dziś wielkie, zagrażające wszystkim klęski nazywamy dżumą. W XX w. były to stalinizm i nazizm, w XXI w. – terroryzm.

2 Zrekonstruowane karawele K. Kolumba „Santa Maria”, „Niña” i „Pinta”. W 1992 r. powtórzono nimi rejs do Ameryki.

Historycy uważają XIV-XV w. za mroczny okres w dziejach Europy: na kontynencie szalała dżuma, często zdarzały się lata głodu, nie ustawały wojny, upadł autorytet Kościoła. Ówczesni ludzie nie wątpili, że jest to kara Boża za grzechy. Historia Europy jednakże – to ciąg wzlotów i upadków. Po klęskach znów następował dobrobyt. Rosła liczba ludności. Rozwój rolnictwa i rzemiosł wypierał niewydajną gospodarkę naturalną. W części Europy Zachodniej chłopcy wyzwolili się z pańszczyzny i stali się wolnymi robotnikami najemnymi, otrzymującymi za pracę wypłatę. Zanikał feudalny system zarządzania państwem, zastępowany przez inne formy rządów. W sztuce i nauce rozpoczął się okres wielkich przemian – renesans (odrodzenie). Dzięki wynalezieniu druku powstały warunki do szybszego rozprzestrzeniania się idei. Wyrwali podróżnicy i żeglarze odkrywali nowe lądy. Z czasem Europa stała się taką potęgą, że mogła już podbić świat. Średniowiecze odchodziło w przeszłość ustępując miejsca nowej epoce – czasom nowożytnym.

3 „Gioconda” – najśłynniejsze dzieło Leonarda da Vinci z epoki renesansu. Ok. 1506 r.

1 Drukarnia. Rysunek z końca XV w.

4 Wielkie odkrycia geograficzne 1492-1522 r.

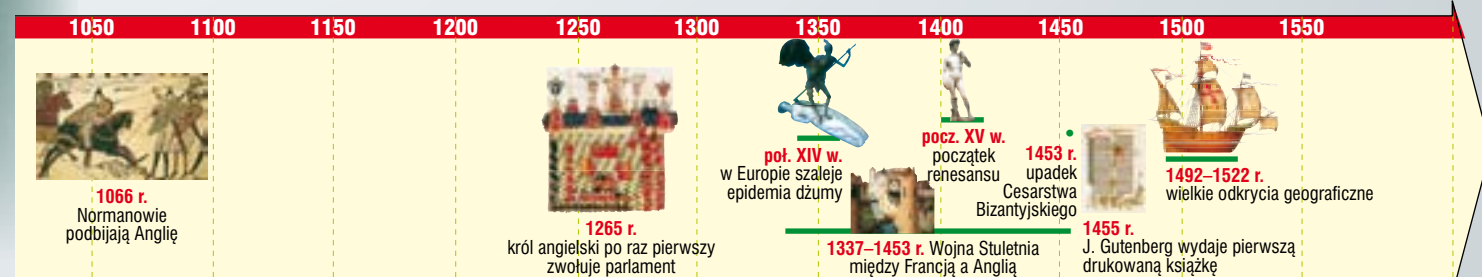
- pierwsza wyprawa Kolumba 1492 r.
- wyprawa Vasco da Gamy do Indii 1497-1499 r.
- wyprawa B. Diaza 1487-1488 r.
- wyprawa dookoła świata F. Magellana 1519-1522 r.
- † miejsce śmierci F. Magellana w 1521 r.

5 „Triumf śmierci”. Miniatura z XIV w. symbolizująca okropności epidemii dżumy w Europie.

6 Turcy osmańscy wkraczają do Konstantynopola. Obraz z XIX w.

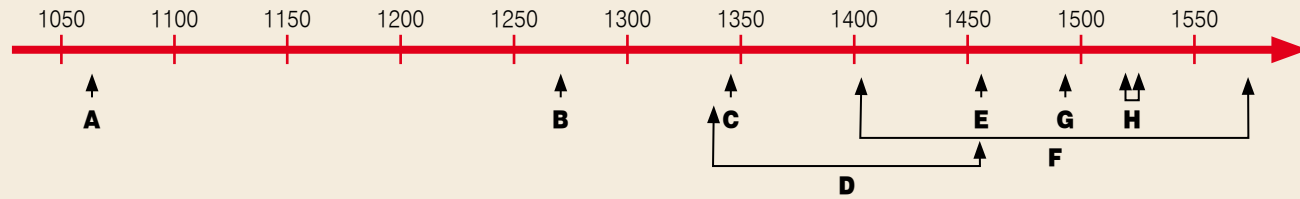

Już wiesz?

A Jakiej literze na wstędze czasowej odpowiada:

1. Kolumb odkrywa Amerykę.
2. Epidemia dżumy pustoszy większą część Europy zachodniej.

3. Gutenberg wydaje pierwszą książkę drukowaną.
4. Książę Normandii Wilhelm podbija Anglię.
5. Trwa Wojna Stuletnia.
6. W Anglii król po raz pierwszy zwołuje parlament.
7. Idee renesansu rozchodzą się po Europie.
8. Ekspedycja Magellana opływa Ziemię.

B Wytłumacz pojęcia:

renesans	despotyzm	centralizacja	monarchia stanowa
pergamin	utopia	inkwizycja	niewola awiniońska
wielkie odkrycia geograficzne	parlament	astrolabium	humanizm
traktat	janczarzy	inkunabuł	Stany Generalne

C Odpowiedz na pytania:

1. W jaki sposób państwo angielskie stało się monarchią stanową?
2. Co przeszkadzało królom francuskim w zjednoczeniu kraju?
3. Jakie klęski spadły na Europę w XIV w.?
4. Dlaczego władzę sułtana tureckiego nazywamy despotyzmem?
5. Dlaczego w XV w. Europejczycy musieli szukać nowych szlaków handlowych?
6. O czyje osiągnięcia opierali się artyści i uczeni epoki renesansu?
7. Co wynalazł Gutenberg?

D Zbadaj ilustrację:

1. Ustal, jaki warsztat przedstawiony jest na ilustracji. Co tu jest wytwarzane?
2. Wymień wykonywane tu prace (1-5).
3. Wyjaśnij, jaki wpływ na Europę miało powstanie takich warsztatów.

E Rozpoznaj i wytłumacz, co jest przedstawione na rysunkach:

G Zbadaj tekst źródłowy:

Życie ludzi w Utopii

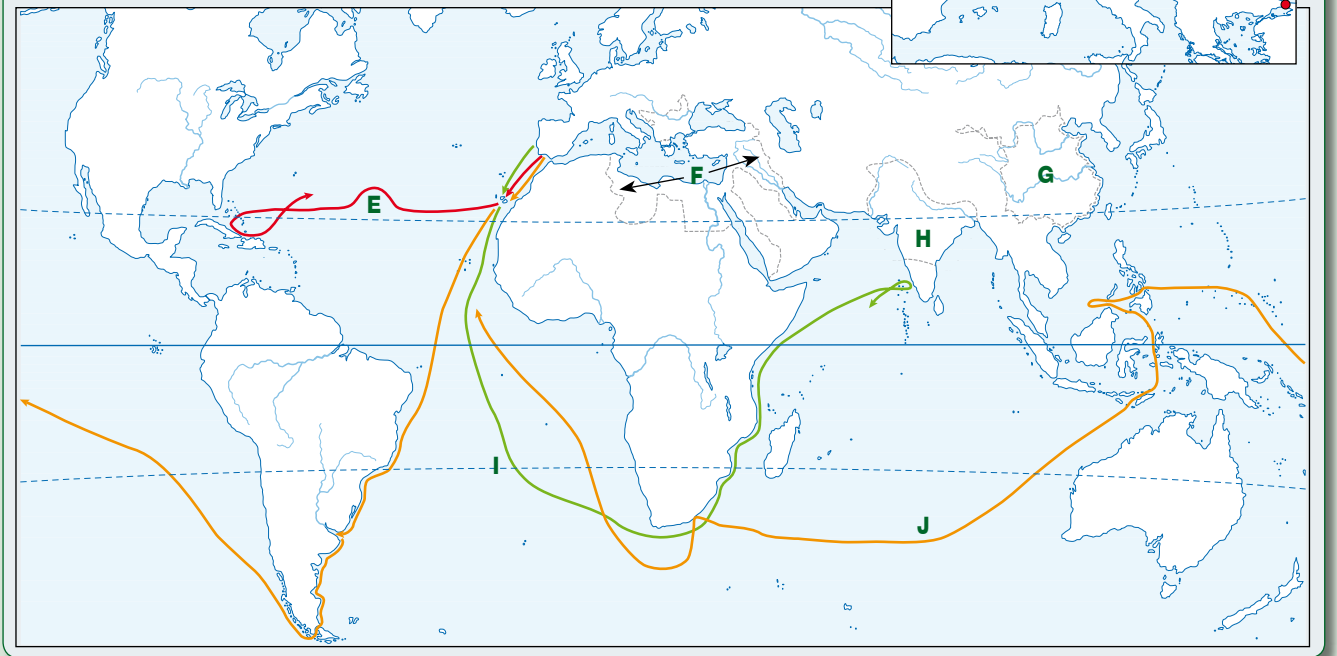
Głową rodziny jest najstarszy jej członek. Żony doradzają mężom, dzieci rodzicom, w ogóle – młodszy starszym. Każde miasto podzielone jest na cztery równe części. Pośrodku każdej jest plac targowy pełny różnych towarów. Do określonych domów przywozi się tam wyroby każdej rodziny, gdzie są rozdzielane po magazynach. W nich ojciec każdej rodziny prosi, co jest jemu i jego najbliższemu potrzebne i otrzymuje to bez pieniędzy czy jakiegokolwiek opłaty. Dlaczego nie miałby otrzymać? Wszelkich rzeczy jest w nadmiarze i nie ma strachu, że ktoś poprosi więcej niż mu potrzeba. Każda żywa istota staje się chciwa i drapieżna albo ze strachu przed brakiem, albo, jak człowiek, z pychy. Takie wady w ogóle nie występują w naturze mieszkańców Utopii.¹⁴

1. Dowiedz się, z czyjego dzieła pochodzi ten urywek.
2. Dlaczego dzieło nazywa się „Utopia” – „nieziszczalna mrzonka”?
3. Podaj z historii przykłady prób zbudowania doskonałego społeczeństwa. Dlaczego próby te okazały się nieudane?

F Jaka litera na mapie odpowiada tym obiektom:

1. Florencja.
2. Imperium Osmańskie.
3. Awinion.
4. Indie.

5. Wyprawa Magellana.
6. Moguncja.
7. Wyprawa Kolumba w 1492 r.
8. Stambuł.
9. Chiny.
10. Wyprawa Vasco da Gamy.

Rozdział w skrócie

1 Unia Krewska i chrzest Litwy

- Podpisanie przez Jagiełłę i panów polskich umowy w Krewie oznaczało zawarcie przez Polskę i WKL unii personalnej.
- Główną zasługą Jagiełły był chrzest Litwy w 1387 r.
- Kiedy kraj stał się katolicki, krzyżacy utracili moralną podstawę do wojen z Litwinami. Na Litwie krzewić się zaczęła chrześcijańska kultura Europy Zachodniej.

2 Witold – władca WKL

- Waśnie między Jagiełłą a Witoldem zakończyła w 1392 r. ugoda ostrowiecka.
- Dla umocnienia swojej władzy na Litwie Witold rozpoczął centralizację państwa.
- Porażka Witolda w bitwie nad Worskłą przeszkodziła mu w podboju całej Rusi i koronacji na króla Litwy.

3 Decydujące zwycięstwo

- 15 lipca 1410 r. miała miejsce bitwa pod Grunwaldem, w której wojska sprzymierzonych (Polski i Litwy) starły się z krzyżakami.
- Do zwycięstwa przyczynił się manewr Litwinów.
- Zwycięstwo sprzymierzonych w bitwie pod Grunwaldem na zawsze powstrzymało agresję Zakonu przeciwko Litwie.

4 Witold Wielki

- Z powodu niezgody z panami polskimi koronacja Witolda na króla Litwy nie doszła do skutku.
- Za panowania Witolda umocniła się władza wielkksiążęca, wyrosła w siłę szlachta, rozwijały się rzemiosła i handel, oświata.
- Główną zasługą Witolda było wykształcenie się na Litwie pojęcia państwowości.

5 We władzy panów

- Magnateria WKL umacniała samodzielność Litwy wbrew woli panów polskich.
- Krajem rządziła Rada Panów w składzie najbardziej wpływowych magnatów.
- Z czasem sejm szlachecki stał się główną instytucją władzy w WKL.
- W 1529 r. przyjęto obowiązujący wszystkich mieszkańców WKL kodeks praw – I Statut Litewski.

6 Społeczeństwo WKL

- Litewski był w życiu państwowym językiem mówionym, w piśmie używano białoruskiego, łaciny, niemieckiego i polskiego.
- Społeczeństwo WKL składało się z posiadających określone prawa i obowiązki stanów – szlachty, duchownych, mieszczan i chłopów. Niechrześcijanie nie należeli do żadnego ze stanów.
- Litwini żyjący w Prusach Wschodnich (Małej Litwie) stworzyli odrębną kulturę i wykształcili własny sposób życia.

7 Chłopi trafiają w pańszczyznę

- Podstawowe dochody dawało w WKL rolnictwo.
- Chłopi, którzy trafili w poddaństwo szlachty, z czasem stali się chłopami pańszczyźnianymi.
- Ogłoszona w 1557 r. reforma włóczna wprowadziła do rolnictwa szereg nowości.

8 Życie w mieście

- Handel z Europą Zachodnią sprzyjał rozwojowi miast i miasteczek WKL.
- Mieszkańcy miast magdeburgskich mogli bez przeszkód uprawiać handel i rzemiosła, mieli własne sądy.
- Przywileje szlachty uniemożliwiały konkurencję z nią mieszczan w handlu i zarządzaniu państwem.

9 Wilno – stolica WKL

- W XVI w. Wilno stało się jednym z największych miast w Europie Wschodniej, ośrodkiem politycznym, handlowym, kulturalnym i naukowym.
- W architekturze stolicy przeplatały się zapożyczone w Europie Zachodniej style: gotyk i renesans.
- Rozkwit Wilna zakończył się w połowie XVII w. wraz z wojnami, pożarami i dżumą.

10 Duch tolerancji: niechrześcijanie w WKL

- WKL różniło się od innych krajów europejskich tolerancją wobec ludzi innych narodowości i wyznań.
- W kraju znajdowali schronienie niechrześcijanie: Żydzi, Karaimi i Tatarzy.

Wycieczka do muzeum

• Ekspozycja prehistoryczna w Muzeum Narodowym Litwy.

Wielu wyobraża sobie muzeum jako pomieszczenie z mnóstwem korytarzy, zakurzonymi eksponatami i drzemiącymi kustoszami. Muzeum jednak może być nie tylko źródłem informacji, ale też rozrywki. Obecnie coraz popularniejsze są tzw. święta „Żywej historii” w muzeach, podczas których można eksponaty nie tylko obejrzeć, ale i wypróbować praktycznie. Można na przykład zemieć zboże w kamiennych żarnach albo uprząść nici na starym kołowrotku. Ale też tradycyjne muzea mają wiele do pokazania i opowiedzenia. Potrzeba tylko odrobiny chęci, pomysłowości i entuzjazmu.

Kolejność czynności

Pierwsza: przygotowania do wycieczki.

- Na początku załatw sprawy organizacyjne:
- Kiedy odbędzie się wycieczka, jak długo potrwa.
- Zbierz informację o muzeum, do którego się wybierasz.
- Wybierz sposób dojazdu.
- Dowiedz się o godzinach otwarcia muzeum.
- Dowiedz się o cenie biletów i dostępnych ekspozycjach.
- Zdobądź reklamówki muzeum.

Druga: określenie celów i zadań.

- Zanonuj, czego spodziewasz się po wycieczce:
- W jakich muzeach już byłeś?
- Co ci się podobało lub nie?
- Co musiałoby zaoferować muzeum, żeby ci się spodobało?

Informacje o większości muzeów litewskich znajdziesz na stronie: www.muzejai.lt

Trzecia: wybór tematu i powołanie „grup ekspertów”.

- Zaplanuj tematy, jakimi się zajmiecie w muzeum.
- Podzielcie się na grupy i przyszykujcie informację wstępną (możecie skorzystać z podręcznika).
- Sformułuj pytania, na które będziecie szukać odpowiedzi.

Czwarta: wycieczka do muzeum.

- Zapoznaj się z eksponatami.
- Obejrzyj eksponaty i z pomocą przewodników określ interesujące cię tematy i pytania.

Piąta: prezentacja wyników.

- Wyniki możecie omówić w muzeum.
- W szkole przyszykujcie niedużą prezentację, napiszcie artykuł do gazetki ściennej.

Szosta: ocena wycieczki.

- Podyskutujcie, co wam dała wycieczka.
- Czy muzeum nadaje się do zbierania informacji czy tylko ilustruje zdobytą już wiedzę?

• Reklamówki wystaw w muzeach litewskich.

• Strona internetowa www.muzejai.lt.

1. Podzielcie się na grupy i opracujcie reklamówkę wybranego muzeum z okolicy.
2. Dlaczego święta „Żywej historii” stają się coraz bardziej popularne?